

dolayısıyla gerekli görüldüğü halde ayn menfaate denk kabul edilmemiştir (Serahsî, *el-Uşûl*, I, 56; İbnü'l-Hümâm, IX, 356). Şâfiî ve Hanbelî doktrinleri menfaatle ayn arasında hukukî değer noktasında bir ayırım yapmadığı için menfaatlerin tazmin edileceğini savunur (bk. GASP).

3. Hanefî mezhebinde aynın her bakımdan menfaatten daha üstün sayılması ve buna bağlı olarak menfaatlerin hukukî değerinin bulunmadığının kabul edilmesi, menfaatler üzerinde gerçekleştirilen hukukî işlemlerde ve gaspta gözlemlenen bazı zorlama hükümlerin ortaya çıkmasına sebep olduğu gibi diğer doktrinlerde ayn ve menfaatin birbirinden tamamiyle bağımsız ve birbirine eşit varlıklar olarak ele alınması da aynı şekilde birtakım aşırı hükümlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu doktrinlerde menfaat bağlı olduğu eşyanın aynından bütünüyle bağımsız bir şekilde tasarlandığı için menfaatler üzerindeki aynı haklar da eşyanın mülkiyetinden tamamen bağımsızlaştırılmıştır. Buna göre meselâ bir evi kiralayan kişi evin menfaatine mâlik olduğundan bu menfaat üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunabilir. Bir aynı satın alan kişi aldığı malı satabileceği gibi bir şeyi kiralayan kimse mâlik olduğu menfaati kiraya verebilir. Öyle ki bir malı kiralayanın onu malın sahibine kiraya vermesi dahi mümkün görülmüştür (Ali b. Süleyman el-Merdâvî, VI, 34; Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-me'tâlib*, II, 434; Hattâb, V, 417; Şirbînî, III, 492-493). Yine bir malı kiralayan kişiye o mal satılsa veya hibe edilse kira akdi infisah etmez (Ali b. Süleyman el-Merdâvî, VI, 69; Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-me'tâlib*, II, 434; Buhûtî, *Şerhu Müntehe'l-irâdât*, II, 269). Zira burada kişi kira ile menfaata, sonra da satım akdi ya da hibe ile aynâ mâlik olmuştur. Bu tasarıma göre anılan iki akdin konuları farklı olduğu için bu işlemde bir sorun görülmemiştir. Hanefîler'in son iki konudaki görüşleri çoğunluğun görüşlerinden farklıdır (İbn Âbidîn, VI, 91; Ali Haydar, I, 736; Bilmen, VI, 173).

Çoğunluğa ait tasarım sonucunda menfaatlerin şüf'a hakkı gerektirip gerektirmediği, karz, rehin vb. işlemlere konu olup olamayacağı gibi aslında doğrudan eşya ve ayn ile ilgili hükümler menfaatler açısından da tartışılmıştır. Bu tartışmalar zaman zaman Hanefî doktrininde de yapılmıştır. Özellikle Şâfiîler'e göre menfaatlerde ribâ gerçekleşmezken (Nevvî, V, 176) menfaatleri ayndan daha alt

seviyede ve malî değerden yoksun gören Hanefî doktrininde bu ilkeye aykırı olarak aynı cins menfaatin değişimi ribâ kuşkusuna dolayısıyla kabul edilmemiştir. Buna göre bir evin kiralınmasına karşılık diğer bir evin kiralınması câiz değildir. Zira burada menfaatler aynı cinstendir ve akdin her iki tarafı da tabiatı gereği menfaati ma'dûm olması sebebiyle peşin verme imkânına sahip değildir. Bu yüzden burada nesie ribâsı doğduğu düşünülmektedir (İbnü'l-Hümâm, IX, 112-115; İbn Âbidîn, IV, 504).

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh*, Beyrut 1988, II, 995; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, Beyrut 1997, s. 991; *Tâcû'l-arûs*, "nf'a" md.; Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), II, 1746-1747; Debûsî, *el-Esrâr fi'l-uşûl ve'l-fürû* (nşr. Salim Özer, doktora tezi, 1997), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, II, 779, 1037, 1040, 1069-1075; Serahsî, *el-Mebsût*, III, 52; X, 205; XI, 78, 80; XV, 74, 75, 96, 136; a.mlf., *el-Uşûl* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî), Haydarâbâd 1372 → İstanbul 1974, I, 56; Gazzâlî, *el-Mustaşfa*, Bulak 1324, s. 184; Kâsânî, *Bedâ'î*, IV, 173, 201; Fahrreddin er-Râzî, *el-Maḥşûl* (nşr. Tâhâ Câbir Feyyâz el-Alvânî), Beyrut 1408/1988, VI, 146; İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü ihyâ't-türâsî'l-Arabî), IV, 326; Şehâbeddin ez-Zencânî, *Tahricü'l-fürû* 'ale'l-uşûl (nşr. M. Edib Sâlih), Beyrut 1987, s. 192-196, 225, 226, 231-234; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *Kavâ'idü'l-aḥkâm*, [baskı yeri yok] 1980 (Dârü'l-cil), I, 12; Nevevî, *Ravzatü'l-tâlibîn* (nşr. Zührey eş-Şavîş), Beyrut 1985, V, 13-14, 176; Karâfî, *el-Furûḡ* (nşr. Halîl Mansûr), Beyrut 1998, I, 331-332; Abdülâzîz el-Buhârî, *Keşşû'l-esrâr*, İstanbul 1308, I, 171-172; Feyyûmî, *el-Mişbâhu'l-münîr* (nşr. Hıdır el-Cevâd), Beyrut 1987, s. 618; Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, III, 164; Teftâzânî, *et-Telûih*, Kahire 1377/1957, I, 170-171; Zerkeşî, *el-Menşûr fi'l-kavâ'id* (nşr. Teysîr Fâik Ahmed Mahmûd), Küveyt 1402/1982, II, 402; İbn 138-139, 227-229; İbn Receb, *Takrîrû'l-kavâ'id ve tahrîrû'l-fevâ'id*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikr), s. 43-44; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kâdir*, IX, 60, 61, 70-71, 112-115, 355-356; İbn Emîr Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr*, Bulak 1316, III, 142; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnşâf fi ma'rifeti'r-râciḥ mine'l-hilâf* (nşr. M. Hâmîd el-Fikî), Beyrut 1406/1986, VI, 34, 69; Rassâ', *Şerhu Hudûdi İbn 'Arafê*, [baskı yeri ve tarihi yok] (el-Mektebetü'l-ilmîyye), s. 396; Süyûtî, *el-Eşbâḥ ve'n-nezâ'ir*, Beyrut 1983, s. 326-327; Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-me'tâlib*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-kitâbî'l-İslâmî), II, 434; a.mlf., *Şerhu'l-Behce*, [baskı yeri ve tarihi yok] (el-Matbaatü'l-Meyneiyeye), III, 310; Hattâb, *Mevâhibü'l-celil*, Beyrut 1398, IV, 224; V, 417; İbn Nuceym, *el-Baḥrû'r-râ'ik*, III, 85; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü ihyâ't-türâsî'l-Arabî), V, 55; Şirbînî, *Muḡnî'l-muhtâc*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), III, 183, 492-493; IV, 103; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kinâf*, III, 413; a.mlf., *Şerhu Müntehe'l-irâdât*, Beyrut, ts. (Âlemü'l-kütüb), II, 261, 269; Kalyûbî, *Hâşiye 'alâ şerhi Minhâcî'l-tâlibîn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), III, 171; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, Kahire

1328, IV, 2; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* (Kahire), III, 3; IV, 504; V, 77-81; VI, 91; Leknevî, *Kamerü'l-aḥmâr*, İstanbul 1310, I, 63; *Mecelle*, md. 30, 86, 87; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I, 227-228, 671, 672, 674, 689, 736, 781, 795; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılahları Kâmûsu* (haz. Sıtkı Güllü), İstanbul 1997, III, 413; Bilmen, *Kamûs*, VI, 166, 169-170, 173, 191; Ali el-Hafif, *Aḥkâmü'l-mu'âmelâti's-şer'iyye*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikrî'l-Arabî), s. 26-29; M. Saîd Ramazan el-Bûtî, *Davâbiḥü'l-maṣlaḥa Fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Dimaşk 1386-87/1966-67, tür.yer.; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fikhü'l-İslâmî fi şevbihi'l-cedid*, Dimaşk 1968, III, 204-210; Chafik Chehata, *Théorie générale de l'obligation en droit musulman hanefite*, Paris 1969, s. 172; Abdüsselâm Dâvûd el-Abbâdî, *el-Milkiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Amman 1974, I, 180-184; Hasan Hacak, *İslâm Hukukunda İrtifak Hakları ve İlgili Kavramların Gelişimi* (yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 15-16, 74; a.mlf., *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi* (doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 180-188, 194-207; Mehmet Gayretli, *İslâm Hukukunda Şahsa Bağlı Sınırlı Aynı Haklar: İntifa ve Sükna Hakları* (yüksek lisans tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.

HASAN HACAK

MENFELÜTİ, Mustafa Lutfi

(مصطفى لطفي المنفلوطي)

Mustafâ Lutfî b. Muhammed Lutfî
b. Muhammed Hasen Lutfî el-Menfelûtî
(1876-1924)

Mısırlı yazar ve şair.

1293 (1876) veya 1289 (1872) yılında Asyût'a bağlı Menfelût beldesinde doğdu. Babası Muhammed Lutfî, Menfelût şer'î kadısı ve nakîbüleşrafı olup Hz. Hüseyin soyundan gelen Lutfî ailesine, anesi meşhur Türk ailelerinden Çorapçı'lar'a mensuptur (Muhammed Abdülfetâh, II, 178). Kur'ân-ı Kerim'i ezberledikten sonra Ezher'e girdi. Burada on yıl kadar süren öğrenimi sırasında başta dil ve edebiyat olmak üzere ahlâk, felsefe gibi derslere özel ilgi gösterdi. Arap nesir ve nazminin klasiklerini okuyup üslûbunu ve şiir yeteneğini geliştirdi. Dönemin Ezher şeyhi Muhammed Abduh'un derslerine devam etti, onun reformist görüşlerini benimseyerek seçkin öğrencileri ve dostları arasında yer aldı. Abduh'un muhaliflerinden olan Hidiv Abbas Hilmi'yi eleştiren bir şiirinden dolayı altı ay hapis yattı. Abduh'un vefatından (1905) sonra Ezher'den ayrılarak Menfelût'taki evinde münzevi bir hayat yaşamaya başladı. 1907 yılında *el-Mü'eyyed* gazetesinde önce "el-Üsbüyyât", ardından "en-Naza-

rât" başlığı altında iki yıl devam eden iç-timaî, ahlâkî ve siyasî yazılarıyla şöhreti yayılmaya başladı. Sa'd Zağlûl Paşa'nın yabancı işgaline ve emperyalizme karşı başlattığı kurtuluş mücadelesini hararetle savunup destekledi. Sa'd Zağlûl'un marif ve adalet nâzırlığı dönemlerinde nezâret kâtipliği (1909-1910), ardından Cem'iyyet-i Teşriyye sekreterliği ve son olarak Meclis-i Nüvvâb sekreterliği görevlerini yürüttü. 12 Temmuz 1924 tarihinde Kahire'de vefat etti.

Akıcı ve lirik üslûbu ile deneme, roman ve hikâyede modern Arap edebiyatının önde gelen yazarlarından olan Menfelûtî, Fransızca'yı iyi bilmemesine rağmen dostlarının yardımıyla Alphonse Karr, François Coppée, Edmund Rostand ve Bernardin de Saint Pierre gibi ediplerin klasiklerinden yaptığı çevirilere özgün üslûbunu yansıtmada ve onları kendi ifade kalıplarına dökmeye üstün başarı gösterdi. Tercümelerine dönemindeki çeviri anlayışının bir neticesi olarak asıllarında bulunmayan bazı ilâveler yapmış olmakla birlikte bunların eserin bütünlüğünü zedelemeyecek mahiyette olduğu görülür. Hikâye ve romanlarında hazin tabloları dramatik ve lirik bir üslûpla dile getiren Menfelûtî mutsuz kadınlar, üstün şahsiyet, fazilet, ölüm ve kin gibi temaları işlemiştir. *'İbretü'd-dehr* adlı eserinde "daha fazla hazcılık" diye gördüğü Batılılaşma'nın getirdiği alkolizm, kumar, serbest aşk ve intiharların aileyi nasıl çöktüğünü gözler önüne sermiş, yine Batılılaşma'nın bir sonucu olarak ortaya çıkan feminizme karşı çıkmış, bununla birlikte eserlerinde müslüman kadının karşılaştığı problemleri dile getirmiş ve bütün sorunların çözümü için İslâm prensiplerine sarılmanın gereğini vurgulamıştır. Gustave le Bon'un etkisiyle tarihin bütün uygarlıklar için eşit biçimde geçerli olduğuna inanan Menfelûtî, kendi ülkesinin de bir gün yeniden dirileceğine olan inancı muhafaza etmenin önemini belirtmiştir. Lord Cromer'in İslâm kültürünün gelişmeye elverişli olmadığı iddiasına karşı çıkarak aslında hristiyan kültürünün İslâmiyet'ten alındığını, İslâm kültürünün gerilemesinde bu kültürün etkisinin bulunduğunu söylemiştir. Ebû'l-Alâ el-Maarrî ile Ömer Hayyâm'ı İslâm kültürünün ideal tipleri olarak gören Menfelûtî, Maarrî'nin *Risâletü'l-ğufrân*'ına bir taklit yazmış ve onun vejetarizmi ile hakiki insanlık idealini savunmuş, bazılarını Arapça'ya çevirdiği Ömer Hayyâm'ın *Rubâ'iyyât*'ını da İslâm düşüncesinin kemal

noktası kabul etmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in sîretinin müslümanın gerçek ideali olduğunu söylemiş ve onun eski-yeni bütün felsefe ve hikmetlerin yerine ikame edilebileceğini vurgulamıştır. İslâm birliğinin hararetle savunucularından olan Menfelûtî, Gaspıralı İsmâil Bey'i destekleyerek Trablusgarplı müslümanları İtalyanlar'a karşı savaşa teşvik etmiş, Şark'ın Garp istilasından kurtulup bağımsızlığına kavuşabilmesi için müslümanları tek vücut halinde savaş vermeye çağırmıştır. Siyasetle doğrudan ilgilenmemekle birlikte milliyetçi hareketleri desteklemiş, Mustafa Kâmil ve Sa'd Zağlûl gibi milliyetçiler için vefatlarından sonra sitayişkâr makaleler yazmıştır.

Çağdaş Arap nesrinin ve özellikle makale türünün önde gelen şahsiyetlerinden kabul edilen Menfelûtî edebî, ahlâkî, dinî ve içtimaî muhtevalı makalelerinde İbnü'l-Mukaffâ, Câhiz, Bediüzzaman el-He-medânî gibi ediplerden etkilenmekle birlikte kendine has akıcı bir üslûp geliştirmiştir. Menfelûtî'nin yazılarında kullandığı hüznü üslûp gerek kendi döneminde gerekse sonraki nesiller üzerinde etkili olmuş, Mısır edebiyatının bir devri Abbâs Mahmûd el-Akkâd tarafından "Menfelûtî devri" olarak adlandırılmıştır. Hem muhafazakâr hem modernistler tarafından sert hücumlara hedef olmasına rağmen Menfelûtî'nin eserleri bugün de çağdaş Arap edebiyatının en çok okunan kitapları arasında yer alır.

Menfelûtî eserlerine az miktarda yansıyan şiirlerini ilk gençlik yıllarında kaleme almış, daha sonra yazarlığa yönelmiş ve hayatını yalnız şiir yazmakla geçirenleri eleştirmiştir. Şiirlerinde tasvir, gençlik-yaşlılık, ecel-ölüm, düş-gerçek, mal-mülk, şeref-şân, dostluk vefâ, vecdiyyât ve hikemiyât gibi konuları işlemiştir (Ahmed Ubeyd, I, 324-341). Eski Arap şiirini ideal olarak gören Menfelûtî yenilerden yalnız Beşşâr b. Bürd ile Ebû Nuvâs'a değer vermiş, bu yüzden muhalifleri tarafından eleştirilmiştir. Menfelûtî kendi döneminin şairlerini de ümit verici bulmaz. Yazı ve şiirlerinde Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına bir taraftan üzüldüğünü, diğer taraftan Mısır'ın bağımsızlığına kavuşması sebebiyle de sevindiğini ifade eder. Eserlerinde Arap dilinin bütün zenginliklerini ortaya koymuş olan Menfelûtî sunî secîe karşı olumsuz bir tavır takınmış olmakla birlikte tabii secii yaygın biçimde kullanmıştır. Bu arada uydurma kelimelere karşı çıkmış, Kahire ve Dımaşk dil akademilerinin bu konuda tavır

almalarını sağlamıştır (Brockelmann, III, 196-200).

Eserleri. 1. *en-Nazarât* (Kahire 1910, 1912, 1920, 1925, 1947, 1952). Başta *el-Mü'eyyed* olmak üzere gazete ve dergilerde yayımlanmış yazı, makale, risâle ve şiirlerinden oluşan seçmeler koleksiyonudur. 2. *el-ʿAberât* (Kahire 1915, 1916, 1922, 1958). Edebî ve etkili bir üslûpla yazılmış acıklı ve kısa hikâyelerden ibarettir. 3. *Muhtârâtü'l-Menfelûtî* (Kahire 1912, 1923). Eski ve yeni edebiyatçılarından derlenmiş şiir ve nesir seçmeleri olup Ali Yûsuf'a ithaf edilen I. cildi yayımlanmıştır. 4. *Kelimâtü'l-Menfelûtî*. Ahmed Ubeyd tarafından derlenmiştir (Dımaşk 1343/1924). 5. *el-İntikâm* (Kahire 1923). Bu hikâye daha sonra *en-Nazarât* içinde de yayımlanmıştır. 6. *Fi Sebîlî-tât* (Kahire 1920, 1925; Beyrut, ts.). Fransız şairi François Coppée'nin *Pour la couronne* adlı tiyatro eserinin özetidir. 7. *eş-Şâʿir* (Kahire 1921, 1925). *Sîrânü'di Berchrâk* adıyla da tanınan eser Fransız şairi Edmund Rostand'ın *Cyrano de Bergérac* adlı romanının tercümesidir. 8. *Mecdûlin tahte zılâli'z-zeyzefûn* (Kahire 1923, 1928). Fransız yazarı Alphonse Karr'ın *Sous les tilleuls* adlı romanının çevirisidir. 9. *el-Fazîle* (Kahire 1923, 1924). Fransız yazarı Bernardin de Saint Pierre'in *Paul et Virginie* adlı aşk romanının Ferah Antûn'un tercümesinden yararlanılarak özgün inşa kalıplarına dökülmüş şeklidir. 10. *Kelîle ve Dimne*. Beydebâ'ya ait eserin İbnü'l-Mukaffâ tarafından yapılan Arapça çevirisinin neşridir (Beyrut 1966). Kaynaklarda Menfelûtî'nin *'İbretü'd-dehr*, *el-Mukaddime*, *el-Beyân*, *el-Lafz ve'l-ma'nâ*, *Kağıyyetü'l-Mısrıyye min seneti 1921 ilâ seneti 1923* adlı eserleri de geçmektedir (Brockelmann, III, 195-202).

Mustafa Şelebî'nin *Muştafâ Lutfi el-Menfelûtî el-edîbü'l-ıstirâkî* (Kahire, ts.), Ömer ed-Desûkî'nin *el-Menfelûtî: Dirâse nakdiyye tahlîliyye* (Kahire 1976), Abbas Beyyûmî Aclân'ın *el-Menfelûtî ve egeruhû fi'l-edebî'l-hadîs: Fikren ve üslûben* (İskenderiye 1977), Ahmed Abdülhâdî'nin *el-Menfelûtî: Hayâtühû ve mü'ellesâtüh* (Kahire 1981), Muhammed Ebû'l-Envâr'ın *Muştafâ Lutfi el-Menfelûtî: Hayâtühû ve edebüh* (I-II, Kahire 1981-1986), Kâmil Muhammed Uveyde'nin *Muştafâ Lutfi el-Menfelûtî: Hayâtühû ve edebüh* (Beyrut 1993) isimli çalışmaları bulunmaktadır. Osman Aşçıoğlu tarafından *Mustafa Lutfi el-Menfelûtî'nin Ha-*

yattı, *Eserleri ve XIX.-XX. Asır Arap Edebiyatındaki Yeri* adıyla bir doktora tezi hazırlanmıştır (1980, UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). Emrullah İşler, Menfeluti'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve düşünce dünyasına dair bir girişle birlikte onun hikâye ve denemelerinden yaptığı seçmeleri *Erdem Nerede?* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (İstanbul 2000).

BİBLİYOGRAFYA :

Serkis, Mu'cem, II, 1805; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 195-202; Mârûn Abbûd, *Edebü'l-'Arab*, Beyrut 1960, s. 466-467; Şevki Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyü'l-mu'âşır*, Kahire 1979, s. 227-234; Muhammed Ebû'l-Envâr, *Muşafa Lutfi el-Menfelûti*, Kahire 1981-86, I-III; H. A. R. Gibb, *Studies on the Civilization of Islam*, London 1982, s. 258-268; Fethi Yeken, *el-Mevsû'atü'l-harekiyye*, Amman 1403/1983, I, 281-282; Abbas Mahmûd el-Akkâd, *Mûrâca'at fi'l-âdâb ve'l-fünûn (el-Mecmû'atü'l-kâmile içinde)*, Beyrut 1403/1983, XXV, 557-568; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 239-240; Ahmet Savran, *19. Yüzyıl Osmanlılar Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Erzurum 1987, s. 275-284; Ahmed Ubeyd, *Meşâhîrû şu'arâ'i'l-'aşr*, Beyrut 1414/1994, I, 320-341; Sa'd Mîhâil, *Âdâbü'l-'aşr*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-Ümrân), s. 256-262; Muhammed Abdülfettâh, *Eşherü meşâhîri üde-bâ'i's-şark*, Kahire, ts. (el-Mektebetü'l-Misriyye), II, 178-224; Erol Ayyıldız, *Mustafa Lutfi el-Menfelûti'nin Paul ve Virginie Tercümesi ve Tenkidî*, Bursa, ts. (Fatih Yayınevi); Emrullah İşler, "Modern Arap Edebiyatında Bir Öncü: Mustafa Lutfi el-Menfelûti", *Nüşa*, I/3, Ankara 2001, s. 71-88; Ch. Vial, "al-Manfalûti", *EP* (İng.), VI, 414-415; E. C. M. de Moor, "al-Manfalûti, Mustafa Lutfi", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami - P. Starkey), London 1998, II, 506.

İSMAİL DURMUŞ

MENGES, Karl Heinrich
(1908-1999)

**Alman Türkologu
ve Slav dilleri uzmanı.**

22 Nisan 1908'de Frankfurt am Main'da doğdu. Tanınmış bir aileye mensup olan babası bölge sulh hukuk mahkemesi kâtibiydi. Menges dillere karşı duyduğu ilgiyle on üç yaşına geldiğinde dedesinin Rusça gramer kitabını incelerken bu dilin Yunanca ile olan bağlantısını ortaya çıkarmaya çalıştı. Lise öğrenimi yıllarında Rusça'ya yalnız pazar günleriyle tatil günlerini, Yunanca'ya da haftada altı saatini ayırıyordu. Bu çalışma sayesinde altı ay gibi kısa bir süre sonra gazete ve kitapları sözlük yardımıyla okuyup anlayabilecek hale geldi. Rusça'nın Yunanca ve Latince ile olan yakınlığını keşfetmesi bu dilleri öğrenmesini kolaylaştırdı. Öğrenimini sürdürürken özellikle Latince ve Yu-

nanca hocaları ona büyük destek verdiler; Menges'i Hint-Avrupa dilleriyle tanıştırtıp bu dillere dair edebiyat bilgileri almasını sağladılar. Böylece Menges'in dil bilimiyle ilgili araştırmaları başlamış oldu. Bu arada İngilizce'yi ve İtalyanca'yı öğrenen Menges eski Slavca, Türkçe ve bunlara komşu dillerle de ilgileniyordu.

Lessing Lisesi'nden 1926 Şubatında mezun olan Menges, Frankfurt Üniversitesi'nde ilk iki yarı yılda coğrafya, halk bilimi, meteoroloji, Çin bilimi, genetik, pratik kurslarla Rusça ve yeni Bulgarca'nın yanı sıra özel dersler alarak Osmanlı Türkçesi'ni öğrendi. Sonraki iki yarı yılda Münih'te okudu. Berneker'den Slavca, Örtel'den Sanskritçe, Bergstrasser ve Süssheim'den Osmanlı Türkçesi, Scherman'dan halk bilimi dersleri aldı. 1928 baharında Münih'ten Berlin'e gitti. Burada Vasmer'den Slavca, Willy Bang Kaup'tan Türkoloji okudu. Türkoloji incelemelerinde yalnız Osmanlı Türkçesi ve İslâm kültürüyle yetinmeyip bu alanı, Eski Türkçe'yi ve Altayca'ya kadar Asya ve Sibirya'da konuşulan dilleri de içine alan bir daire içinde genişletti.

Menges, 1930-1932 yıllarında Berlin Üniversitesi'nde sürdürdüğü öğrenimini 1932 Şubatında doktora imtihanıyla tamamladı. 1933 Martına kadar geçen bekleme döneminin sonunda Doğu ile ilgili araştırma yapan bir kurumda göreve başladı. Rusya'da ve Çin sınırında çok istediği araştırmaları yapabilmek için gerekli izni ilgili ülkelerden bir türlü alamadı. Daha sonra çıkan şartlı izinlere de büyük bir dünya savaşının patlak vereceği endişesiyle olumsuz cevap verdi. Hocası Bang'ın ölümü üzerine (1934) öğretim hayatına başlayan Menges'e hocasının çalışma odalarını ve özel kütüphanesini Annemarie von Gabain'le birlikte kullanma izni verilmişti.

Naziler tarafından zorunlu göçe tâbi tutulan Menges, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok ülkeden Rusça ve Slavca hocalığı yapması için davet aldı. Onu davet edenlerden biri de Rus edebiyatına büyük hayranlık duyan Türkiye'nin Prag büyükelçisi Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Bu daveti kabul ederek 1937'de Ankara'ya geldi; önceleri haftada üç gün ikişer saatten uygulamalı kurslar verdi. İlk altı haftadan sonra kendisine Rusça dersleri devredildi. Slavca için yalnızca ikişer saatlik iki kurs bulunuyordu. Burada gerekli şartları ve umduğu ilmi seviyeyi bulamadığı için New York Colombia Üniversitesi'nde çalışmaya ka-

rar vererek 1940 Eylülünde Türkiye'den ayrıldı. Colombia'da huzurlu bir çalışma ortamına ve geniş imkânlarla kavuşan Menges ikinci yılında Türkoloji'yi ders olarak müfredata aldırmaı başardı. Henüz Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelerde Türkoloji okutulmuyordu. Eğitime Uygurca ile başlayan Menges savaş dolayısıyla ilgi gösterilen Türkiye Türkçesi için de kurslar açtı. Türkçe, 1942-1943 ders yılından itibaren Colombia Üniversitesi'nin müfredatına resmen alındı. 1943-1944'te Colombia'da Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı bazı bölümler için düzenlenen özel kurslar arasında Menges de haftada on-on beş saat Osmanlı Türkçesi dersleri veriyordu. Savaşın sona ermesiyle bu kurslara olan ilgi azaldı. Doğu Avrupa Dilleri Bölümü Slav Dilleri Bölümü'ne dönüştürüldü. 1947 yaz yarı yılında Seattle'deki Washington Üniversitesi'nde Slavca ders vermeye başlayan Menges bunun yanında Slav-Altay ilişkilerini incelediği ayrı bir dersi üstlendi. 1947 güzünde Colombia Üniversitesi'ne döndü.

Menges 1947'de Altay ve Slav dilleri dalında profesör unvanını aldı. 1956'da Altay dilleri profesörü olunca Altayca'yı etkileyen dilleri araştırmak ve Rusya'ya ilmi geziler yapmak için imkân kazanmış oluyordu. Savaştan sonra gezdiği yerler arasında İran da vardı (1948, 1950). Bu ülkedeki kütüphaneleri inceleyen ve çeşitli araştırmalar yapan Menges bazı önemli sonuçlara ulaştı. Ardından Afganistan, Kore, Japonya, Tayvan, Siyam, Malezya ve Güney Hindistan'a gitti.

Berkley, Seattle, Paris, Berlin, Göttingen, Viyana, Brüksel, Hamburg, Frankfurt, Münih, Delhi, Kuala Lumpur, Upsala, Leningrad, Almatı, Sapporo, Kiyoto ve Seul gibi üniversitelerle bilgi alışverişinde bulunan Menges Société Finno-Ougrienne, Société d'Iranologie, Société Asiatique, Societas Uralo-Altaica, International Association of Tamil Research, Kgl. Humanistika Vedenskaps-Samfundet i Upsala, Royal Central Asian Society gibi bilim kurumlarına üye olarak kabul edildi. 1976 yazında emekli olan Menges 20 Eylül 1999 tarihinde Viyana'da öldü.

Eserleri. *Volkskundliche Texte aus Ost-Türkistan, aus dem Nachlass von N. TF. Katanov* (nşr. Karl Menges, I-II, Berlin 1933-1943); *Qaraqalpaq Grammar I: Phonology* (New York 1947); *The Oriental Elements in the Vocabulary of the Oldest Russian Epos, the Igor Tale* (New York 1951); *Introduction to Old Church Slavonic* (New York 1953); *An*